

НОВИТЕ СУБЕКТИ НА ПРАВОТО – СРЕД НАС ЛИ СА СИСТЕМИТЕ
С ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ?*Диана Ковачева**THE NEW SUBJECTS OF LAW: ARE ARTIFICIAL INTELLIGENCE SYSTEMS
ALREADY AMONG US?*Diana Kovacheva*

Abstract: *The study explores the issue of legal personality and liability of artificial intelligence (AI) systems. A real AI should have a will and self-awareness, but, at this point, there are mainly systems with a collective “cloud” intelligence that is located outside of them, supported by people (Sofia, the chatbot Miraya, the chatbot Tai, the xenobots). It is important to be clear about the fact whether robots are still only a “means”, a “tool” that facilitates human life, or whether they already have qualities that make them independent entities.*

Currently, AI systems are treated as objects of law. Granting legal personality similar to that of legal entities is not a solution as well because of their specific nature. If, in the future, intelligent systems become independent and emancipated from the human beings that created them, they could be considered a new specific subject – a legal person sui generis.

The regulatory framework of international organizations in this area already places robots in the category of “electronic person” (EU) and binds their legal status to the protection of basic human rights. At this point, a number of practical issues are yet to be resolved – identifiability, establishment of a register, and up-to-dateness of the data in it.

The possible granting of legal personality to AI systems, even specific or limited one, raises the question of the rights of robots themselves (procedural legal capacity, property rights, labour rights, tax legal personality), as well as of the responsibility for damages and their compensation.

One of the most important issues in the development of intelligent machines is the extent to which we should allow them to make autonomous or automated decisions. Algorithms, which are initially set and related to the protection of fundamental human rights, should be stable, or “locked” for changes by artificial intelligence systems in the context of their improvement and self-learning. The issue of human control is important, especially in cases where decisions might affect human life, health, and social support.

The rapid development of digital technologies should make us think about a future in which AI systems can deviate so much from the basic algorithms set by humans that joint and individual financial liability can be reached. The theory also discusses the issue of the applicability of criminal liability to robots.

Keywords: *artificial intelligence systems; robots; human rights; legal personality; liability for damages.*

Увод

Fiction“ и впоследствие, включен в поредицата „Аз, роботът“, Айзък Азимов формулира изрично трите закона на роботиката¹.

През 1942 г. в разказа „Хоро“ (Runaround), публикуван в списание „Astounding Science

* Диана Ковачева е професор по международно право и международни отношения в Института за държавата и правото на БАН и преподавател в УНСС

¹ Вж. разказа на Айзък Азимов „Хоро“, публикуван през м. март 1942 г. в списание *Astounding Science Fiction* и впоследствие, включен в поредицата „Аз, роботът“ (1950). В този разказ за пър-

Още с първия от тях, че „Роботът не може да навреди на човешко същество или чрез бездействие да причини вреда на човешко същество“, е направено разграничение между човек и робот. Поставена е и ценностна градация – измежду двете по - ценен е човекът. По този начин Първият закон засяга, макар и индиректно, три важни въпроса, на които все още няма категоричен отговор. Оставям настрана дискусията за това дали законите, формулирани за първи път от Азимов (чиито брой впоследствие се увеличава), са остарели², защото смятам, че те поставят дълбоки правни и философски въпроси, които днес, или по-скоро особено днес, в контекста на бурното развитие на технологиите, следва да намерят решение.

Основният проблем, който Първият закон поставя, е за защитата и сигурността на човека, вменена в задължение на робота. В съвременния контекст той се отнася до защитата на основните права – например, правото на живот, правото на лична неприкосновеност, правото на личен и семеен живот.

Интересно е, че по времето, по което е формулиран Първият принцип на роботиката, правата на човека не са имали изрична правна регламентация и защита на международно ниво. Едва шест години по-късно, след края на Втората световна война, когато човечеството остава шокирано и разтърсено из основи от зверствата и нечуваниите по своя мащаб и жестокост посегателства върху човешката личност, с Всеобщата декларация за правата на човека от 1948 г. за първи път е създаден каталог на основните универсално признати права на човека³.

ви път авторът формулира изрично трите закона на роботиката, макар да са споменавани и в предишни негови творби. Впоследствие, в разказа си „Роботите и империята“, Азимов формулира още един закон, който определя като нулев: „0. Роботът не може да причини вреда на човечеството или с бездействието си да допусне на човечеството да бъде причинена вреда.“. Вж. и Позитронният човек, <http://chitanka.info/text/17660-pozitronnijat-chovek/2#textstart>. **Всички интернет адреси са активни към 2 декември 2022 г.**

² Вж. Chen, Chien-Hsun, *Toward The Human-Robot Co-Existence Society: On Safety Intelligence For Next Generation Robots*, *International Journal of Social Robotics*, issue 9, 2009,

<https://www.researchgate.net/journal/International-Journal-of-Social-Robotics-1875-4805>. Според автора законите на Айзък Азимов не могат да бъдат използвани като основа за създаването на етични правила в тази област.

³ Вж. *Всеобщата декларация за правата на човека, приета от Общото събрание на ООН с Резолюция 217 А на 10 декември 1948 г.*, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

Вторият проблем, който Законите за роботиката поставят се отнася до самите роботи. От гледна точка на правната наука, а и в контекста на динамичното развитие на новите дигитални технологии, следва да бъде изследван правният им статус, а от там и въпросът за евентуалната им правосубектност. Тази задача се оказва все по-неизбежна, защото все по-често се появяват твърдения, че вече съществуват интелигентни системи, които не просто изпълняват по-бързо и ефективно от човека определени действия, но наистина разполагат с изкуствен интелект – способност за самостоятелно вземане на решения, без човешка намеса. Дори и все още да не разполагаме с доказателства за пълно еманципиране на робота от човека, динамиката на научния и обществен дебат изискват да имаме готовност да дадем отговор на въпроса дали роботите са само „средство“, „инструмент“, който улеснява живота на човека или разполагат с качества, които ги превръщат в самостоятелни електронни личности.

Ако приемем, че втората теза има основание, то трябва да си отговорим на въпроса какви качества трябва да притежава една система с изкуствен интелект, за да получи самостоятелен правен статус. От тук се налага и основателният въпрос за това дали всяка интелигентна система, следва да придобие правосубектност и ако не, то кои са онези характеристики, които могат да въздигнат една машина до субект на правото, пък бил той и особен по рода си и различен от човека – субект *sui generis*.

Така естествено се стига и до третия проблем, който неизменно се налага във връз-

ка с отговорите на предходните два въпроса, а именно за отговорността на робота за вреди, които е нанесъл.

Използвам принципите на роботиката, формулирани в научнофантастичен разказ, само като отправна точка за правен анализ на проблеми, които днес, 80 години по-късно, не са решени, но отговорите вече могат да бъдат определени като неотложни.

През 2017 г. Европейският парламент (ЕП), в своя резолюция се позовава на законите за роботиката на Азимов и подчертава, че те „трябва да се считат за насочени към проектантите, производителите и операторите на роботи, включително роботите с вградена автономност и възможност за самообучение, тъй като тези закони не могат да бъдат преобразувани в машинен код“⁴.

Доколко роботът на Айзък Азимов и съвременните системи с изкуствен интелект са идентични, не е въпрос на настоящата студия. Но за целите на правното изследване ще използвам формулировката „системи с изкуствен интелект“ (СИИ), не защото е по-ясна, а заради съществуваща правна регламентация (и проекти на правна регламентация), а и защото тя отговаря по-точно на естеството на съвременните технологии.

За продължителен период от време, въпросът за правната природа на СИИ не е бил на дневен ред, заради търсенето на отговор на въпроса възможно ли е изобщо да съществуват роботи с изкуствен интелект. Днес обаче е безспорно, че светът е на прага на четвъртата индустриална революция и, както отбелязва ЕП в своята резолюция, в сравнение с трите предишни вълни, предизвикани от въвеждането на парните двигатели, електричеството и компютрите, четвъртата вълна черпи своята енергия от изобилието от данни в съчетание с мощни алгоритми и изчислителен капацитет⁵.

Позицията на ЕП, който активно участва в дебата за СИИ, е че радикалната промяна от такъв мащаб засяга различни части от обществото и затова цифровият преход трябва да бъде осъществен при пълно зачитане на основните права на човека така, че цифровите технологии да бъдат в полза на човечеството.

Изследването на въпросите, свързани с правната природа на изкуствения интелект, обаче поставя много въпроси. В настоящото изследване се спирам върху няколко важни, бих казала определящи проблема: какъв може и какъв следва да бъде правният статус на системите с изкуствен интелект, има ли основания за предоставяне на правосубектност на СИИ и каква е отговорността на изкуствения интелект за нарушения на основни права.

Всички поставени проблеми неизменно опират и до интердисциплинарни въпроси каквито са етичните стандарти, способността на СИИ да формират самостоятелна воля (включително вътрешното убеждение), липсата на съзнание (самосъзнание) и способността им да вземат изцяло самостоятелни решения.

Студията не засяга пряко друга важна тема, която разглеждам в самостоятелна научна разработка⁶, а именно за въздействието на СИИ върху основните права и свободи на човека и възможността за предотвратяване на рисковете от сериозни нарушения в тази сфера.

Правосубектност на системите с изкуствен интелект

Въпросът за субектите на правото е основополагащ за всяка правна система, защото е свързан с потенциалната и реална възможност някой да бъде носител на права и задължения и да ги реализира самостоятелно. Във вътрешното право субекти са и физически, и

⁴ Вж. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 25/2103/NL, т. У

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_BG.html.

⁵ Резолюция на Европейския парламент от 3 май 2022 г. относно изкуствения интелект в цифровата ера, 2020/2266(INI),

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0140_BG.html#def_1_12.

⁶ Вж. Kovatcheva, D., How long shall man be the measure of all things? Artificial Intelligence systems and the Protection of Human Rights: Overwhelming risks or Beneficial Opportunities?, Economic Alternatives Review, 2022 (under proceedings).

юридически лица. Интелигентните машини обаче не са сред тях (все още).

В течение на десетилетия СИИ се развиват динамично и стават все по-съвършени, но проблемите, свързани с тяхното място и правен статус си остават по-категорични от отговорите. Основното питане е могат ли, но също и трябва ли, СИИ да разполагат с правосубектност или следва да бъдат третираны като вещи. От значение е дали са налице обществени, икономически, юридически и технологични предпоставки за предоставянето на правосубектност на системите с изкуствен интелект. И не на последно място, важно е да отговорим на въпроса има ли изобщо такава необходимост, поне към настоящия момент.

Какъвто и отговор да бъде даден, той няма как да бъде окончателен, заради изключително динамичното развитие на технологиите. Фактът че правната уредба най-често следва, а не предшества тези процеси, обаче не оправдава липсата на нормативно решение по въпроса за правосубектността на СИИ.

На този етап в правната теория съществуват различни становища, но в най-общ план могат да бъдат обобщени няколко доминиращи тези.

Първата е, че системите с ИИ не следва да имат права и не могат да бъдат третираны като правни личности, а само като обекти на правото. Това е хипотезата, в която се намираме в момента от гледна точка на правната наука.

Втората теза, е че системите с ИИ следва да разполагат с ограничена правосубектност, изцяло в полза на човека и с цел защита на неговите права. Например, за да носят имуществена отговорност за вредите, които са причинили и, за да разполагат с имущество, с което да обезщетяват тези вреди. В тази хипотеза въпросът за правосубектността е тясно свързан с този за отговорността за вреди, като правата са предоставени на СИИ „по технически причини“, до голяма степен, за да об-

служат интереси на човека. Така евентуалната им правосубектност се доближава до тази на юридическите лица.

Третата група аргументи са, че системите с ИИ следва да имат собствена правосубектност, защото са специфични личности и макар да са различни от човека, трябва да разполагат със свои права и правен статус. В тази хипотеза правата са свързани с личността на робота и му принадлежат по силата на факта на неговото съществуване и особености. Може да се приеме, че това е най-подходящото решение, ако разбира се допуснем, че вече съществуват системи с изкуствен интелект, които могат да вземат решения, независимо от човека и предварително зададените от него алгоритми.

Във всяка от гореспоменатите хипотези отправната точка за разсъждение следва да бъде отговорът на въпроса създадена ли е вече истинска СИИ или все още, въпреки напредъкът на технологиите, става въпрос само за машини, с колективна „облачна“ интелигентност, която се намира извън тях.

На този етап, разработването, внедряването и използването на СИИ и свързаните с тях технологии се извършва от хора и техният избор определя потенциала на тези машини. Според Европейския парламент, целта на създаването им следва да бъде те да носят полза на обществото⁷. Но технологиите се развиват бързо и вероятно не е далеч денят, в който самите роботи ще започнат да създават системи с изкуствен интелект и така ще могат да определят посоката на тяхното развитие. Това налага обсъждане на въпросите, свързани с правосубектността им, но заедно с това много остро извежда проблема за запазване на човека и неговите права от евентуални вреди и нарушения.

Предоставянето на правен статут на СИИ има своите правни, философски и етични аспекти. Редица международни организации като Съветът на Европа (СЕ)⁸, Европейският съюз (ЕС), Организацията за икономи-

⁷ Вж. Рамка от етични аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии, Резолюция на Европейския парламент от 20 октомври 2020 г. с препоръки към Комисията относно рамка за етичните аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии, 2021/C 404/04, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0275&from=EN>.

⁸ До настоящия момент са разработени редица документи и позиции на органите на Съвета на Европа, включително на Комитета на министрите, Парламентарната асамблея и Комисаря по правата на

ческо сътрудничество и развитие (ОИСР) са разработили правна уредба, която е посветена на СИИ. От години вече се обсъждат въпросите за това какви правни промени или нови нормативни решения са необходими, за да бъде ясно установен статутът на СИИ и тяхната роля в живота на хората. Това ясно определя нуждата от конкретни правила, които да регулират отношенията между човека и роботите, но и да установят ясно къде и какво е мястото (в юридически и етичен смисъл) на тези интелигентни системи.

Развитието и широкото внедряване на ИИ е основен приоритет на Европейския съюз, който винаги се е стремил да отговори бързо и адекватно на съвременните фактори, които променят развитието на обществените процеси, а и на човечеството като цяло. Именно поради тази причина, цифровизацията и изкуствения интелект отдавна са във фокуса на европейските органи и институции, които се стремят да приемат подходящи законодателни и незаконодателни мерки за тяхната регламентация⁹.

Развитието на правната уредба, изработена от ЕС и от СЕ засега е изградена на традиционната правна концепция, според която отговорността за вреди, които могат да произтекат (и произтичат) от действия и бездействия на СИИ, е в тежест на хората или на юридическите лица, които са ги разработили, внедрили или използвали като крайни потребители. Правилата за носене на отговорност в такива случаи са отдавна ясни.

Развитието на системите с ИИ обаче значително усложнява хипотезите, пред които юристите са изправени, заради способността на интелигентните машини да се самообучават и да надграждат заложените от създателите им алгоритми. Тази посока на развитие все по-остро поставя въпроса дали съвременните

СИИ са в състояние да нанесат умишлено или по непредпазливост вреди и така да изключат отговорността на хората, които са ги създали или поне да носят отговорност наред с тях. Отговорът на този въпрос зависи от това можем ли да приемем, че СИИ имат собствена воля, различна от тази на човека, която да обоснове търсенето на вина от тяхна страна. Ако това е така, тезата, че роботите са обекти на правото става по-трудно защитима. а

Първата правна възможност – да продължим да третираме СИИ не като субекти, а като обекти на правото, е в съответствие с традиционната теория за отговорност за вреди, причинени от вещи, каквито за правото са все още и животните. Този подход засега е приложим при СИИ, защото е ясно, че те все още не притежават самосъзнание и воля, което ги отдалечава от съвременните схващания за субектите на правото.

В този случай отговорността принадлежи на собственика на вещта и въпросът, на който следва да отговорим е кой е той – създателят (физическо лице, проектант, дизайнер, програмист), компанията, която е внедрила системата (юридическо лице), собственикът, който я е придобил и я ползва (физическо или юридическо лице) или трето лице, което не е собственик, а само ползва вещта (наемател, лизингополучател, клиент на рентакар). Това е особено актуално при съвременните форми на наем при използване на софтуер, който често дори не е инсталиран върху хардуера на ползвателя (той вижда само резултата от дейността на този софтуер – например в своя браузър) като същевременно не контролира и промяната в различните „ъпдейти“ на този софтуер, нито може да проведе тестове с тях.

Възможно е, разбира се, при липса на категоричен отговор в законодателството да бъде оставено на съда да изследва всеки

човека на Съвета на Европа. Те са насочени основно към въпросите за защита на основните права. Вж. например *Unboxing Artificial Intelligence: 10 steps to protect Human Rights*, Recommendation of the Commissioner of Human Rights, p. 6 <https://rm.coe.int/unboxing-artificial-intelligence-10-steps-to-protect-human-rights-reco/1680946e64>. Вж. също *European Ethical Charter on the use of artificial intelligence in judicial systems*, the *Guidelines on Artificial Intelligence and Data Protection*, the *Declaration by the Committee of Ministers on the manipulative capabilities of algorithmic processes* and the *Study on the human rights dimensions of automated data processing techniques and possible regulatory implications*.

⁹ Вълчева, А. „Правата на човека и изкуствения интелект“, 2022 г., *Scopje, Knowledge – International Journal*, pages 121–125.

конкретен случай и така съдебната практика да замести или поне да изпревари правната уредба. Този подход обаче ще доведе до липса на предвидимост и правна сигурност заради евентуални разнородни решения и противоречива съдебни решения.

Освен в случаите, в които въпросът за вината е ясен, (например грешка на проектанта на СИИ, която лесно може да бъде установена), възможните хипотези са по-сложни. В много случаи е налице съпричиняване, което усложнява въпроса с установяването на вината, но не го поставя извън рамките на традиционната отговорност за вреди. Например при грешка на проектанта при създаването на СИИ и грешка на собственика при използване на СИИ, отговорността си остава на физическите или юридически лица. Този въпрос правото решава по пътя на регресната отговорност, но тя е значително по-бавно и сложно осъществима на фона на динамиката та съвременните обществени отношения.

Втората правна възможност е да бъде отчетен приносът на самата СИИ за причиняване на вредите. Това е оправдано в случаите, когато роботът има възможност да вземе самостоятелно решение, отклонил се е от разработените алгоритми или е взел решение, различно от това, предварително заложеното от хората, които са го създали. Тогава въпросът за отговорността за вреди следва да бъде поставен на друга плоскост и да се стигне до солидарна отговорност на човека и машината.

Практиките със самообучаващите се системи с ИИ, съществуващи към момента показват, че едни от най-важните въпроси при тях е кой определя алгоритмите им и каква информация могат да използват, когато се учат¹⁰. Поради свързаност на базите данни и огромното количество информация в интернет пространството, на практика СИИ могат да се учат безконтролно и безогледно, като подбират източниците на информация както намерят за добре. По тази причина може да

се обмислят възможности хората, разработили СИИ, да я „насочат“ и да определят какви източници може да използва в процеса на своето „надграждане и самообучение, като същевременно изключат някои неприемливи материали. Задължението да въведат подобни ограничения, следва да бъде вменено на хората, които разработват алгоритмите. Независимо че вече има области, в които е създадена правна регулация, този процес е в началото си и правната уредба не е достатъчно добре развита и синхронизирана. Въпреки това някои учени вече говорят за алгоритмична държава като нова парадигма в конституционното право и правото на ЕС¹¹. Например – задължително вземане предвид на източници (нормативни актове, анализи) свързани със защита на правата на човека и недопускане на източници, които толерират насилие, език на омразата или фашистки идеологии.

Независимо от етапа, на който се намира дебатът за или против предоставянето на правен статут на системите с ИИ, той има своите правни, философски и етични аспекти, които не могат да бъдат пренебрегвани. На ниво ЕС от години се обсъждат въпросите за това какви правни промени или нови нормативни регулации са необходими, за да бъде ясно установен статутът на СИИ и тяхната роля в живота на хората. Това ясно посочва нуждата от конкретни правила, които да регулират отношенията между хората и роботите, но и да установят ясно къде и какво е мястото (в юридически и етичен смисъл) на тези интелигентни системи.

През 2017 г. в своя Резолюция Европейският парламент предлага да бъде обмислена възможност за предоставяне на специфичен правен статус за СИИ¹². Основание за това му дава наличието на автономност на робота, която е определена като „способност за вземане на решения и за изпълняването им във външния свят, независимо от външен контрол или влияние“. В контекста на тази дефиниция

¹⁰ Вж. Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence, Brussels, 8.4.2019 COM(2019) 168 final, c. 5, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/node/1951>

¹¹ Marin, N., Noneva-Zlatkova, Y. Algorithmic state as a new paradigm in contemporary Constitutional and European law, European Yearbook on Constitutional Law (under proceedings).

¹² Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/C 252/25.

се посочва, че автономността е от изцяло технологично естество и нейната степен зависи от това доколко усъвършенствано е проектирано да бъде взаимодействието на робота с околната среда¹³.

Европейският парламент определя своеобразна граница между „простите инструменти“, каквито са машините и СИИ. Според нея, колкото по-автономни са роботите, толкова по-малко те могат да бъдат считани за прости инструменти в ръцете на хората (производители, оператори, собственици, ползватели).

Това поставя въпроса за автономността на роботите в контекста на тяхната отговорност и я разграничава от отговорността на другите участници в процеса на създаването и използването на СИИ. Става въпрос за вънасяне на яснота относно юридическата отговорност на различните категории участници в процеса на разработването и използването на СИИ, във връзка с отговорността за действията и бездействията на роботите. Това е особено важно в случаите когато причината за нанасяне на вреда трудно може да бъде проследена назад до конкретен човек, за да си отговорим на въпроса дали действията или бездействията на роботите, са могли да бъдат избегнати¹⁴.

На пръв поглед в своята резолюция ЕП определя ограничена правна рамка, в която се поставя въпросът за правния статус на роботите, но задълбоченият прочит показва, че той оставя възможност за обсъждане и на много по-широкия и сложен въпрос за естеството на роботите, за тяхната правна природа, а от там и за правната категория, към която следва да бъдат отнесени.

Въпреки поставените от ЕП въпроси, засега правната уредба на ЕС в тази област не променя традиционната концепция за субек-

тите на вътрешното право и продължава да третира СИИ като обекти на правото.

Тя обаче третира много важният въпрос за защитата на правата на човека от нарушения, причинени от дейността на СИИ.

Това ясно личи и от представения от ЕК през м. април 2021 г. проект на регламент за определяне на хармонизирани правила относно изкуствения интелект¹⁵. Според този законодателен акт „изкуственият интелект е бързо развиваща се съвкупност от технологии, които могат да донесат множество икономически и социални ползи по протежение на целия спектър от промишлени отрасли и социални дейности“¹⁶. Тази дефиниция е свързана с достиженията на Бялата книга за изкуствения интелект на ЕК, според която СИИ са набор от технологии, които съчетават данни, алгоритми и изчислителна мощ¹⁷. И в двата случая дефинициите не дават основание СИИ да бъдат третирани като самостоятелни субекти на правото, защото не се споменава нищо за воля и еманципиране от човека чрез напълно самостоятелно вземане на решения.

Следва да бъде отбелязано, че понастоящем доминиращата позиция на Европейската комисия е, че СИИ са машини, обекти на правото, и на този етап тя не разглежда възможности за предоставянето на правосубектност на СИИ.

Според ЕС СИИ са създадени и следва да работят в услуга на човека, да са надеждни, да внушават доверие, да подобряват живота на хората и да не се допуска да накърнят техните права и интереси. Основната цел на проекта за регламент, който е най-новият и съвременен акт в областта на СИИ, е ЕК да предложи законодателство за координиран европейски подход към етичните аспекти на СИИ, които

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Вж. Предложение на ЕК за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за определяне на хармонизирани правила относно изкуствения интелект (законодателен акт за изкуствения интелект) и за изменение на някои законодателни актове на съюза, COM(2021) 206 final.

¹⁶ Вж. Обяснителен меморандум към предложението за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за определяне на хармонизирани правила относно изкуствения интелект (законодателен акт за изкуствения интелект) и за изменение на някои законодателни актове на съюза, COM(2021) 206 final, т. 1.1.

¹⁷ Вж. Европейска комисия, Бяла книга за изкуствения интелект – Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие, COM(2020), https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_en.pdf.

засягат хората и да предвиди контрол от страна на човек, да гарантира безопасност, защита на личните данни и личния живот, прозрачност, недискриминация и справедливост, социално благосъстояние и отчетност¹⁸.

ЕК обръща внимание на факта, че използването на СИИ може да доведе до сериозни рискове или отрицателни последици за отделните лица или за обществото. Сред потенциалните рискове ЕК откроява липсата на прозрачност на процеса на вземане на решения, дискриминация, нарушаване на правото на личен живот или престъпна употреба на СИИ¹⁹.

В тази връзка, например, Насоките за етични аспекти на СИИ на ЕС предлагат седем изисквания (ключови насоки) на които те трябва да отговарят²⁰. Сред тях особено важни са изискванията за човешки фактор и надзор, техническа стабилност и безопасност, проследимост и одитируемост. Тези критерии за етично поведение на интелигентните системи са от съществено значение за осигуряване на контрол върху тяхната работа и развитие. Оставени сами, машините могат да се развият в посока, която да зачита човешката личност и така да се стигне до непоправими вреди върху правата на хората. Важно значение за избягване на нарушения са и управлението на данните, неприкосновеността на личния живот, прозрачност, многообразие, недискриминация и справедливост, екологично и обществено благополучие и отчетност.

Независимо от факта, че дори и най-съвременните наднационални правни актове не обсъждат въпроса за правосубектността на СИИ, самото развитие на технологиите налага обмислянето и на други възможности за техния правен статус, извън третирането им като обекти на правото.

Едно от възможните решения е на СИИ да бъде предоставена правоспособност, подобна на тази на юридическите лица. Поне към момента, те се намират по-близо до юридическите лица, отколкото до физическите лица.

Юридическите лица са носители на права и задължения по силата на закона, чрез използването на правна фикция. Въпросът е – следва ли тази фикция да се разпростре и да обхване и други образувания, по-конкретно системите с ИИ²¹. За да бъде взето подобно решение, следва да е налице легитимна цел. Привържениците на идеята за предоставяне на правосубектност на системите с ИИ посочват отговорността за вреди, които са причинени от тях, като цел, която обосновава подобно решение.

Действително между СИИ и юридическите лица има общи черти. За разлика от хората, чиято правосубектност е вродена, естествено присъща, при тях правосубектността може да бъде получена по силата на закон, т. е по волята на човека и на практика в негов интерес. Разликата е, че докато юридическите лица могат да функционират само със съдействието на човека – например чрез управителните органи, очакването към системите с ИИ, в контекста на тяхното динамично развитие, е те да могат да функционират напълно самостоятелно, без участието на човека. И в тази разлика се крият и сериозните рискове, някои от които са предвидими, но други, напълно неизвестни.

От друга страна, следва да бъде отбелязано, че въпросът за правосубектността на СИИ трудно може да бъде решен на базата на разграничението между физически и юридически лица, защото това разделение не е докрай относимо към системите с ИИ. Юри-

¹⁸Вж. Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence, Brussels, 8.4.2019 COM(2019) с. 5, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/node/1951>.

¹⁹ Вж. Европейска комисия, Бяла книга за изкуствения интелект — Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие, COM(2020), https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_en.pdf.

²⁰ Насоки за етичните аспекти за надежден ИИ, 2019 г., с. 2, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/node/1950>, с. 2–3.

²¹ Съществуват примери, при които в някои държави са предоставили правосубектност на неопушевени предмети, например на храмове в Индия, на река в Нова Зеландия и на цялата екосистема на Еквадор. <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/artificial-intelligence-and-the-limits-of-legal-personality/1859C6E12F75046309C60C150AB31A29>.

дическите лица са субекти на правото, но не разполагат с редица права, присъщи на човека – право на живот, свобода на мисълта или избирателни права. От друга страна обаче, те все пак притежават права – например имат право на собственост, по отношение на тях се прилага забраната за дискриминация.

Въпросът за правосубектността на роботите е по-сложен.

Безспорно е, че СИИ не са хора. Те са машини, компютърни програми, които се учат и се адаптират²². Проектирани са, за да извършват дейности, за които е необходим човешки интелект. Но някои съвременни роботи притежават такива характеристики, които им позволяват да извършват дейности, без да се нуждаят пряко от човешка намеса. Тези характеристики включват разсъждение, знание, планиране, комуникация и възприятие. Въпреки това, следва да бъде отбелязано, че на този етап не съществува напълно автономна СИИ, те винаги се нуждаят от човек, който задава параметрите на тяхното съществуване и впоследствие продължава да следи действията им. Основната цел, с която са създадени СИИ е да помагат на хората, като създават по-лесни решения за ежедневни задачи²³.

При евентуално развитие на роботите до степен, в която те наистина представляват системи с изкуствен интелект, които се самообучават и самостоятелно (без човешка намеса) надграждат своите знания и умения, те биха могли да притежават същите права както хората – право на живот, забрана за изтезания и унижително третиране, право на личен и семеен живот и дори свобода на мисълта и словото. Този момент все още не е настъпил, но разгледана в перспектива, макар и потенциална, тази възможност затруднява автоматичното прехвърляне на правосубектността на юридическите лица към СИИ.

Поради различията между юридическите лица и СИИ си струва да се обмисли възможността в перспектива интелигентни системи, които са достатъчно самостоятелни и еманципирани от човека, да могат да получат

правосубектност като бъдат поставени в самостоятелна правна категория. Става въпрос за правосубектност от нов тип, която да отразява спецификата на тяхната правна същност. Това следва да бъде правосубектност, различна от тази на физическите и на юридическите лица.

Решението за правосубектността на СИИ следва да бъде ориентирано към бъдещето, в което най-вероятно те ще бъдат много различни от юридическите лица и няма да се нуждаят от правна фикция, за да бъдат разглеждани като правни личности *sui generis*.

Системите с изкуствен интелект като специфични субекти на правото

Всичко казано до тук дава основание да бъде обмислена възможността за определяне на СИИ като специфични субекти на правото и обособяването им в правна категория, различна от тази на физическите и на юридическите лица.

В тази връзка следва да бъде отбелязано, че в контекста на правосубектността на СИИ все по-често се говори за т. нар. електронна личност. Понятието се използва за първи път в проект на доклад на Комитета по правни въпроси на Европейския парламент от 31 май 2016 г., и се отнася до потенциалния правен статус на най-съвършените (на този етап) автономни роботи.

В своя резолюция ЕП призовава ЕК да обмисли създаването на „специфичен правен статут за роботите в дългосрочен план, така че поне най-сложните автономни роботи да могат да бъдат установени като притежаващи статут на електронни лица, отговорни за отстраняването на всички щети, които може да причини и евентуално прилагане на електронна личност в случаите, когато роботите вземат автономни решения или взаимодействат по друг начин с трети страни независимо“²⁴.

Понятието електронна личност се налага в контекста на дебата за това следва ли на СИИ да бъдат предоставени специфични

²² Вж. Sundar Pichai, главен изпълнителен директор на Alphabetic Inc. Google Inc., <https://www.blog.google/technology/ai/ai-principles/>.

²³ Вж. Robot is an emerging field of law, <https://www.michalsons.com/focus-areas/robot-law>.

²⁴ Вж. Комисия по правни въпроси, докладчик Мади Делво, Препоръки към комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2015/2103,

права и задължения, включително, за да обезщетят вредите, които са причинили. Наред с това се обсъжда възможността те да използват своята електронна личност в случаи, когато вземат интелигентни автономни решения или имат отношения с трети лица²⁵.

Основната дилема тук е какъв правен статус да бъде предоставен на СИИ. Обсъдената по-горе хипотеза за правен статус, подобен на този на вещите, при който отговорността за вреди е вменена изцяло на човека (проектант, конструктор, изпълнител, собственик), отговаря на настоящия етап на развитие на роботите. В контекста на тяхното бурно развитие обаче следва да бъдат обсъдени няколко хипотези – специфична или ограничена правосубектност, за да поемат роботите своя дял от отговорността за вреди или пълна правосубектност, която да им осигурява пълен набор от права и задължения. В последния случай определено следва да се мисли в правни категории различни от човешките, защото не всички права на човека са пряко относими към роботите.

Ако приемем че СИИ може да бъде разглеждана като електронна личност, която съществува или поне, е в процес на формиране, следва да бъде сериозно обмислено какъв ще бъде нейният правен статус и как ще бъде регулиран той²⁶.

Според мен, за да бъде даден адекватен отговор на въпросите за правосубектността на СИИ, а от там и за тяхната отговорност, на първо място трябва да си отговорим на въпроса достигнали ли са те ниво на развитие, в което тези въпроси изобщо да бъдат обсъж-

дани. Днес СИИ са все още са много силно свързани с човека.

Понастоящем най-съвършените СИИ могат да извършват дейности, които са непосилни за човека (в медицината, дори за диагностициране на болести много преди появата на симптоми), а други извършват дейности, в които човекът все още се справя по-добре, но може да бъде заменен или допълнен (безпилотните коли).

Но все пак, независимо от бурното развитие на технологиите, следва да бъде отбелязано, че наличието на способности, които са по-съвършени от тези на човека, но са пряко или косвено управлявани от него, все още не превръщат машината в истинска система с изкуствен интелект. Един от често използваните примери е, че дори и най-обикновената елка, създадена през миналия век може да смята много по-бързо от човека. Но това не е основание да ѝ предоставим правосубектност. Очевидно критерият за преценка следва да бъде различен.

Системите с изкуствен интелект отдавна не са нещо необичайно – те се намират в мобилните ни телефони, в компютрите и колите. Все по-голямо развитие получават т. нар. „бот“ – програми, които имат за цел да заменят изцяло хората в определени области, най-вече на пазара на услуги²⁷.

Пример в това отношение е разработеният от Майкрософт бот, наречен Тай, който общува с хората чрез Туитър. За съжаление обаче този опит не е успешен. Интересният, макар и смущаващ ефект от внедряването на този бот, е че той незабавно допусна сериозни нарушения на основни права на човека. Още в

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/JURI-PR-582443_BG.pdf?redirect. Вж. и Гражданскоправни норми за роботиката. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/C 252/25.

²⁵Вж. Brant, T., EU: Robot Workers Are “Electronic Persons”, 22 June 2016, <https://www.pcmag.com/news/345515/eu-robot-workers-are-electronic-persons>, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONGML%2BCOMPARL%2BPE-582.443%2B01%2BD0C%2BPDF%2BV0//EN>.

²⁶ Вж. Ставру, С. Електронните лица, нови употреби на правосубектността, Научни четения на тема „правни норми и правни принципи, сборник доклади от научна конференция, с. 494, СУ „Св. Климент Охридски“, С. 2017.

²⁷ Grimme et al., Civil legal personality of artificial intelligence. Future or utopia, Faculty of Law and Administration, University of Szczecin, Poland, 2021, 2017, p. 279; pp. 555-565..

Вж. също Ziemianin, K., Civil legal personality of artificial intelligence. Future or utopia? Internet Policy Review, Issue 2, Vol. 10, University of Szczecin, вж. и Wang, WeChat use intensity and social support: The moderating effect of motivators for WeChat use, Science Direct Journal, Vol. 91, 2019, pp. 244-251, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0747563218304941>.

първите няколко часа от своята работа, ботът бе закрит, защото започна да генерира обидни и расистки публикации, които бяха резултат от общуването му с хора.

Това само доказва колко важна е от правната точка, от която СИИ започват да се самообучават. Основата или ядрото на тяхното знание трябва да бъдат поставени наред с много ясни принципи за създаването на алгоритмите. Това следва да бъдат правила, от които роботът не може да се отклони, независимо от въздействието на външната среда или способността си да надгражда. На практика едни от най-важните постулатите с принципите и разпоредбите за защита на основните права и свободи, от които СИИ не бива да се отклоняват дори и в процеса на самообучение и надграждане.

Конкретният пример, поставя проблема за това, следва ли развитието и самообучението на СИИ да бъде наблюдавано и контролирано от човека. Според мен, отговорът е положителен, защото именно липсата на човешко съзнание може да доведе до отклонение от чисто човешките ценности.

Може да се твърди, освен това, че самообучението на роботите не следва да е самообучение по принцип, а е самообучение с цел подобряване на живота на хората. Този процес трябва да бъде в услуга на хората и затова следва да бъде проследяван, така че да не се отклонява от основната цел и основния принцип на роботиката – да не вреди на човека.

Безспорно еманципацията на СИИ от хората, които ги създават, може да се окаже само въпрос на време. В своята резолюция ЕП предвижда, че в крайна сметка в дългосрочен план е възможно изкуственият интелект да надхвърли човешкия интелектуален капацитет²⁸. Но днес, СИИ все още са отговорност изцяло на човека и той следва да упражнява контрол върху тяхното развитие и дейност.

Следва да бъде отбелязано, че проблематиката за правния статус на СИИ е относително нова и поставя голям брой нерешени въпроси. Ако се приеме, че на СИИ може да бъде предоставена правосубектност, то тогава

следва ясно да бъде определен обемът от права и задължения, с който тя ще разполага.

Един от най-очевидните правни въпроси, които могат да бъдат решени с предоставянето на правосубектност, е свързан с отговорността за вреди, нанесени от СИИ и тяхното обезщетяване. От действия или бездействия на системите с изкуствен интелект пряко могат да бъдат засегнати редица права на човека като защитата на личните данни, опазване на личния живот свободата на изразяване, достъпа до правосъдие и правото на защита, социални, трудови права, та дори и правото на живот и на сигурност.

Темата обаче е по-широка и много по-сложна. Евентуалното предоставяне на правосубектност на СИИ, дори специфична или ограничена, поставя на обсъждане и въпроса за правата на самите роботи. Тук основният въпрос е не само за правния характер на тази правосубектност, но и за обема на предоставените права и задължения. Става въпрос например за техни имуществени права, право на собственост, защита на интелектуална собственост и иновации, право на наследяване, право да сключват договори, право на труд и възнаграждение, дори право на достойнство и личен живот.

От друга страна, в контекста на хипотезата, в която СИИ притежават имущество естествено се поставя и въпросът за тяхната данъчна правосубектност и следователно данъчни задължения. Ако разполагат с имуществени права или осъществяват облагаема дейност, те ще имат задължението да плащат данъци. Например, във връзка с право на собственост върху недвижими имоти. Освен това, ако роботите имат право да сключват трудови или граждански договори и получават възнаграждение за положен труд, то тогава ще имат и задължението да плащат данъци върху своите доходи, а ако имат право да осъществяват търговска дейност, те ще имат задължението да декларират своите печалби и да плащат данък върху тях. С други думи, те трябва да бъдат третираны наравно с физиче-

²⁸ Вж. Гражданскоправни норми за роботиката. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/C 252/25.

ските и юридически лица, субекти на данъчни задължения.

За целите на предоставената правосубектност, включително с оглед на потенциалния си статут на данъчни субекти, СИИ следва да бъдат ясно идентифицируеми, т. е всяка електронна личност да бъде лесно разграничима от всяка друга, дори и много подобна на нея.

Някои автори предлагат, по примера на юридическите лица, електронните личности да бъдат включени в регистър, който да съдържа данни, свързани с тях – например създател, собственик, какви програми съдържа и какви функции може да осъществява, а също и с какво имущество разполага²⁹.

В хипотезата на регистрационен режим на СИИ следва да бъде намерено решение на това, кой ще има задължението да актуализира данните в регистъра при евентуална промяна – производителят, собственикът или самата СИИ. В този случай следва да бъде обсъден и въпросът за установяване на уникалността на конкретна СИИ и процедурата за персонифициране и идентифициране на личността на робота. Индивидуализацията на СИИ има важно значение. Този въпрос е много интересен, но се усложнява в контекста на облачната среда и в процеса на взаимодействие между различни кодове и бази данни. Не ясно и как ще бъдат разграничавани две или повече интелигентни системи от една и съща серия и вид. Този проблем може да възникне например при роботи - домашни помощници или роботи, които правят компания на болни или възрастни хора.

При промяна в данните и тяхната едновременно актуализация, трябва да бъде ясно и кой ще носи отговорност за предоставянето на информация за промяната – създателите или (от определен етап на развитие) вече самата СИИ. Остава открит и въпросът за контрол върху достоверността на данните в регистъра, както и кой ще го администрира.

Една от вече заявените идеи в резолюцията на ЕП за гражданскоправни норми за роботиката е регистрацията да се осъществява чрез специална агенция на ЕС за роботика и изкуствен интелект. Намерението на ЕС е да бъде „въведена всеобхватна система на Съюза за регистрация на усъвършенстваните роботи, когато това е целесъобразно и необходимо за специфични категории работи“. В това отношение важно значение има усилието на Европейската комисия определи критерии за класификацията на роботите, които ще трябва да бъдат регистрирани³⁰.

Но остава отворен важният практически и правен въпрос, как СИИ ще бъдат индивидуализирани и персонализирани, включително, за да бъдат включени в регистър. На този етап няма отговор на този въпрос – възможно е индивидуализиране чрез номер (подобен на ЕГН), с име или и с двете. Решението на този проблем е особено важно в контекста на предоставяне на евентуална правосубектност.

Следващ ключов аспект е моментът на придобиване на правосубектност – от кой моментът кодът, алгоритъмът или интелигентната система евентуално я придобива? Кога един компютър се превръща в правна личност, кой прави преценката и кой взема решението по този въпрос? Това са актуални проблеми, още повече, че не всеки компютърен код би се развил в тази степен, че да е необходимо да му бъде предоставена правосубектност. Все още няма единно становище за критериите, на които следва да отговаря една интелигентна компютърна система, за да приемем, че притежава изкуствен интелект и отговаря на критериите за субект на правото. Това е и една от причините да не съществува общоприета дефиниция на СИИ.

Теоретичните разсъждения обаче се оказват изпреварени от практиката, която се развива с неподозирана бързина, защото вече

²⁹ Вж. Nevejans, A study commissioned by the European Parliament according to which artificial intelligence may be another, new legal entity—an electronic person, 2016, p. 14. Вж. също Ziemianin, K., Civil legal personality of artificial intelligence. Future or utopia? Internet Policy Review, Issue 2, Vol. 10, University of Szczecin.

³⁰ Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/C 252/25, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0051&from=BG>.

има държави, които са взели решения в тази посока.

Така например през 2017 г. Саудитска Арабия предостави „гражданство“ на социален хуманоиден робот, наречен София. Роботът е разработен от базираната в Хонг Конг компания “Хансън Роботикс”, основана през 2003 г. от Дейвид Хенсън.

София е активирана на 14 февруари 2016 г. и е създадена по модел на актрисата Одри Хепбърн. Софтуерът е програмиран да дава предварително написани отговори на конкретни въпроси или фрази, също като чатбот. Тези реакции се използват, за да се създаде усещането, че роботът е в състояние да разбере разговора. Информацията се споделя в облачна мрежа, която позволява да се анализират входящите данни и отговорите с блокчейн технология.

Идеята е София да бъде използвана в сферата на здравеопазването, обслужването на клиентите, терапията и образованието. София работи с изкуствено интелигентен софтуер, който непрекъснато се усъвършенства, така че в бъдеще отговорите ѝ ще станат по-бързи, изреченията ѝ ще имат по-малко грешки и тя ще дава все по-сложни отговори на все по-сложни въпроси.

Според създателите на София, емоциите са най-специалното нещо при този робот. Андройдът може да прави тъжни физиономии или да се усмихва, да демонстрира доброжелателността и радостта си. „Искам да живея и да работя с хора, затова е необходимо да мога да изразявам емоции, за да ги разбирам, да им вдъхвам доверие“ – обяснява самата София³¹. В очите ѝ са монтирани видеокамери, благодарение на които София може да установява визуален контакт със събеседника си. Машината дори демонстрира чувство за хумор.

Мозъкът на робота е електронна мрежа от изкуствена невронна мрежа. София работи чрез платформата SingularityNET. Разработките се правят в Китай, Австралия, Португалия, Нова Зеландия и Етиопия. Интелектът на

робота ще бъде включен в Мрежата за всеобщ достъп и постоянно ще се допълва с нова информация, което ще му помогне да се развива и усъвършенства. Всеки от нас ще може да изтегли платформата на SingularityNET и да я използва онлайн.

Това обаче не е единствен случай – през 2017 г. Токио предостави на чатбот на име Мирая, статут на официално пребиваване в град Шибуя, с цел да доближи представителите на местната власт до гражданите и да ги накара да слушат по-внимателно техните мнения.

Тези случаи вероятно ще стават все повече в бъдеще. Те поставят с особена острота въпросите, свързани с правния статус на тези роботи, както с техни евентуални права и отговорности.

Предоставянето на гражданство или постоянно пребиваване в определено населено място, например, поставя проблеми, свързани с предоставените права. Гражданството, като политико-юридическа връзка между едно лице и конкретна държава, винаги съдържа конкретни права и задължения.

Идеята за предоставянето на гражданство на робот на този етап може да се разглежда като политическо решение или политически проблем. Остава обаче неясна правната страна на въпроса и по-конкретно, по какъв начин и с какви права се изпълва „юридическата“ връзка между една държава и една (или повече от една) система с изкуствен интелект. Следва ли да бъдат предоставени права, които са присъщи на човешката личност – право на личен и семеен живот (например да сключи брак и да има семейство и деца, вече заявено от София, или по-точно от нейните създатели), право на собственост и наследяване, право на труд и право на справедливо заплащане за труда, който е положен, а според някои дори право на убежище в друга страна или право на самоопределение³². Интересен е и проблемът за евентуални политически права на роботите следва ли да могат да избират и да бъдат избирани и при какви условия.

³¹Роботът София, няма хиджаб, но има гражданство: Трябва ли да се дават на роботите човешки права?, сп. Cosmopolitan от 6 ноември, 2017, <http://www.cosmopolitan.bg/svetut-okolo-teb/robotut-sofiianiama-hidjab-no-ima-grajdanstvo.html>.

³² Вж. Hart, R., Saudi Arabia's robot citizen is eroding human rights, Quartz Newsletter, 2018, <https://qz.com/1205017/saudi-arabias-robot-citizen-is-eroding-human-rights/>.

От друга страна обаче, резонно е задаван и въпросът, ако роботите могат да притежават гражданството, не се ли изпразва от своето съдържание самият институт на гражданството. Подобен подход може да промени до неузнаваемост правото, каквото го познаваме сега. Налага се да си отговорим на въпроса дали сме готови за такава промяна.

Независимо от тези няколко изключения, които могат да бъдат оценени като тестване на средата за готовност за решаване на въпросите за правосубектността в полза на интелигентните машини, съвременното законодателство както на международно, така и на национално ниво третира СИИ като обекти на правото. Интересен факт е, че и съдебната практика на този етап подкрепя тази позиция.

Според скорошно решение на съда в САЩ, например, роботите не могат да бъдат приравнени на физическите лица. Решението е постановено във връзка със спор за авторски права и гласи, че „изкуственият интелект не може да притежава патенти върху творческата работа, която генерира“. Делото е заведено от доктор Стивън Талер, който желае да регистрира патенти за творбите на своя изкуствен интелект, наречен „Устройство за автономно стартиране на обединена наука“ или DABUS. На мястото в приложението, където изобретателите обикновено пишат фамилията си имена, Стивън Тейлър е написал „изобретението [е] генерирано от изкуствен интелект“ и е положил клетва от името на своето творение. Това се оказало недостатъчно за Патентното ведомство на САЩ, което е довело до поредица от продължителни съдебни битки, които продължават дори след постановеното решение.

Основният аргумент на съда е формален. Текстът на Закона за патентите не дава място за разглеждане на изобретатели с нечовешки произход. Според него, Законът за патентите нарича изобретателите „физически лица“, а думата индивид според Върховния съд „обик-

новено означава човешко същество“. Подобни решения са взети и от Патентното ведомство на ЕС, а също и от Австралийския върховен съд, независимо едни от други, което показва, че международното право засега се обединява около позицията, че СИИ не могат да притежават права върху интелектуалната собственост за произведения на своя труд.³³

И ако днес отговорът на въпроса дали тези работи представляват (вече) системи с изкуствен интелект или са просто „умни“ машини т. е средство за подпомагане на хората, все още може да има нееднозначен отговор, то утре е много вероятно отговорът да ни предоставят самите системи с изкуствен интелект въз основа на огромната база данни с информация, с която разполагат в комбинация с евентуална способност да се самообучават и да надграждат.

Следва да бъде отбелязано, че според Резолюция на ЕП от 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданско-правни норми за роботиката, самообучението на робота от придобит опит и взаимодействия, в които участва, не е сред задължителните характеристики на СИИ. Но според мен, именно тя е тази, която дава възможност на интелигентните машини да се отклонят от зададените им алгоритми и да се стигне до нарушение на основни права на човека³⁴.

На този етап, макар София да прилича на човек и да говори, тя е по-скоро механизмирана кукла, защото извън нея има сървър, с информация, която се съдържа в облак и свързани компютри, както и хора, които я поправят или усъвършенстват системите ѝ. Но може ли със сигурност да се твърди, че все още сме далеч от работи-хуманоиди, които са в състояние да се самообучават, без човешка намеса и до какви резултати може да доведе този процес, ако остане извън надзора на хората?

Въпросите за правосубектността на СИИ се усложняват значително в контекста на все по-сериозно поставяната тема за био-

³³ Вж. Първанов, И., Американски съд реши, че изкуственият интелект не е физическо лице Списание HICOM, 11 август 2022 <https://hicomm.bg/news/amerikanski-sd-reshi-che-izkustveniyat-intelekt-ne-e-fizichsko-lice.html>.

³⁴Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданско-правни норми за роботиката, 2018/C 252/25, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0051&from=BG>.

роботите. На този етап, макар да се състоят от живи клетки, въпросът за тяхната правосубектност, все още не е на дневен ред за решаване, още повече, че те не са достигнали ниво на развитие, при което се развиват без човешка намеса.

Що се отнася до материалния, веществен носител на изкуствения интелект, очертават се различни насоки, които са все по-сложни. Вече се появяват роботи, изградени изцяло от живи клетки и хибридни, изградени от живи клетки и машини. Вече усилено се работи за съчетаването на живи клетки с изкуствени компоненти, за да бъдат създадени „биохибридни“ устройства³⁵.

Ксеноботите, които са изградени изцяло от живи клетки и са определяни като нов клас програмируеми живи същества, например могат да изпълняват поставени задачи. С помощта на суперкомпютърно моделиране учените са успели да създадат от стволови клетки на африканска водна жаба микроскопичен биоробот, който може да се движи самостоятелно и да изпълнява елементарни задачи.

Те са нов вид живи машини, създадени от човек и се състоят от малки парчета биоматериал с размер до милиметър, съдържащи от 500 до 1000 клетки от кожата и сърцето на жабешки ембриони. Кожните клетки позволяват на тези „организми“ да запазят формата си, докато клетките от сърцето, които сами се събират в мускулната тъкан на кардиомиоцитите, могат да се движат при всяко свиване³⁶. Ако се наранят, биороботите могат да излекуват сами своите наранявания и дори могат да се възпроизведат.

Учените виждат в бъдеще предназначението на тези роботи за доставка на определени препарати или почистване на кръвоносните съдове в човешкия организъм. Това означава, че на този етап биороботите са про-

грамирани и създавани, за да бъдат в полза (в услуга) на човека.

В тази връзка следва да бъде отбелязано, че въпросът за правосубектността на животните, които също се състоят от живи клетки, все още не е решен в полза на третирането им като субекти на правото. Въпреки че някои от тях могат да се научат да изпълняват задачи и дори да се самообучават (като улични кучета, които се научават да пресичат на светофар), но въпреки това те си остават обекти на правото. И отговорността за вреди от техни действия и бездействия си остава изцяло за собственика.

Когато обсъждаме въпросите за правосубектността на СИИ е редно да се запитаме каква е целта на подобно правно решение и какво искаме да постигнем с него. С поред мен всяка подобна стъпка трябва да бъде разглеждана единствено в посока на защита на правата и интересите на хората.

Ако обаче се стигне до предоставяне на правосубектност на СИИ следва да се има предвид, че евентуалната електронната личност не се вписва в сега съществуващите правни категории на традиционните субекти на правото и следва да бъде разглеждана като нов, специфичен субект на правото, субект „*sui generis*“.

С оглед на специфичните цели – носене на отговорност и взаимодействие със съществуващия правопорядък по повод на изпълнение на специфична функция, тази правосубектност следва да бъде специална.

По своята същност евентуална правосубектност на СИИ поне първоначално вероятно ще бъде по-ограничена от тази на човека, по подобие на правосубектността на юридическите лица. Това е така, защото поне на този етап не всички права на човека могат да бъдат пренесени и към интелигентните машини. Поне не автоматично. Става въпрос за такива права, каквото е например правото на живот

³⁵ Вж. Ornes, S., Robots made of Cells blur the line between creature and machine, Science News Journal, 31 March 2022 <https://www.sciencenewsforstudents.org/article/xenobots-biohybrids-living-robots-cell-machine>.

³⁶ Тъй като клетките на сърцето се свиват и отпускат самостоятелно, те действат като миниатюрни двигатели, които задвижват робота, докато запасите от енергия в тях не бъдат изчерпани. Опитите показали, че тези „същества“ живеят няколко дни до седмица, като използват запасите от ембрионална енергия. За да останат живи, ксеноботите трябва да бъдат поставени във водна среда. Вж. списание Proceedings of the National Academy of Sciences.

или избиращите права, правото на семеен живот или забраната за дискриминация.

От друга страна, обаче следва да бъде обмислен вариант за адаптиране на тези права, доколкото те могат да се различават от човешките права, но да се нуждаят от подобна, макар и не същата на пръв поглед защита. В този смисъл правото на живот за СИИ може да бъде да бъде разглеждано като право на съществуване за СИИ. Може би следва да бъде обмислено и евентуално право на личен и семеен живот и дори възпроизводство, доколкото роботът София вече заяви подобни, макар и бъдещи намерения. И още, следва ли да се допусне и защита от дискриминация по отношение на интелигентните машини – между тях самите, или дори между СИИ и човека. И не на последно място, важно е да си отговорим на въпроса - етични ли са подобни решения, от гледна точка хората ни техните права. На този етап безспорно дилемите изглеждат провокативни и като че ли не са на дневен ред, но непредсказуемостта и много бързо развитие на СИИ не изключва в близко бъдеще да сме изправени пред необходимостта за ясни и категорични отговори.

Отговорност на системите с изкуствен интелект за вреди

Въпросът за правосубектността на СИИ е много тясно свързан с проблема за отговорността за вреди и тяхното обезщетяване. Освен производителите на системи с ИИ, в кръга на субектите, които биха могли да носят отговорност понастоящем са включвани програмистите, дизайнерите, продавачите, собствениците и ползвателите на системи с ИИ. Остава открит въпросът за отговорността на самите СИИ.

Автономността и способността за самообучение на СИИ се увеличават непрекъснато и макар все още да могат да бъдат приемани за обикновени машини, които са в услуга на човека, ситуацията може рязко да се промени.

Но дори и на този етап от развитието на СИИ много настойчиво е поставян въпросът за отговорността на роботите за вреди, които са причинени в резултат на техни действия

или бездействия. Важен въпрос е дали сега съществуващите правила могат да бъдат автоматично прилагани в подобни случаи или трябва бъде създадена нова правна уредба. Този въпрос е поставен и в Резолюцията на ЕП от 2017 г., посветена на гражданскоправните правила за роботиката³⁷.

Бурното развитие на дигиталните технологии, следва да ни накара да се замислим за бъдещето (може би не чак толкова далечното бъдеще), в което СИИ могат да се отклонят толкова много от основните алгоритми, зададени от човека, че да се стигне до изключване на неговата отговорност. Подобна перспектива поставя с особена острота въпросът за човешкия контрол върху СИИ.

В съвременния свят все повече дейности са „прехвърляни“ към системи с изкуствен интелект, като някои от тях могат да бъдат определени като високорискови. Кръгът на тези дейности непрекъснато се разширява, но извън всяко съмнение той включва диагностициране на пациенти, управление на финансови операции, предоставяне на правни съвети (дори автоматизирано правоприлагане) и предоставяне на социални услуги (оценка на потребности при вземане на решение за предоставяне на социални услуги или социални помощи). В тези случаи очевидно говорим за автоматизирано вземане на решения. Важният въпрос тук е до кое ниво следва да разрешим на роботите да вземат самостоятелни или автоматизирани решения. Особено в случаи, когато решенията засягат човешки живот, здраве, социална подкрепа.

Това, което обединява съвременните СИИ е, че те са създадени от хора по предварително зададени алгоритми и все още не могат да надграждат самостоятелно своите качества, макар и да могат да се самообучават по зададени от човека програми. По тази причина, важно значение има правният режим на алгоритмите, които са в основата на функционирането на СИИ, и вече са навсякъде, включително в телефоните и при безпилотните коли.

Така, поради своята значимост, алгоритми, които определят функционирането на

³⁷ Вж. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/С 252/25.

СИИ следва да бъдат разработвани с повишено внимание и да бъдат нормативно установени. Тук естествено се налага логичният извод, че изчерпателното изброяване и в правото не е подходящо законодателно решение заради многообразието на житейските ситуации.

Свърхнормативизмът, без значение дали се прилага във формата на алгоритми от машини или като писано право е непостижим в ежедневието ситуации. Понастоящем той има коректив в лицето на хората, които не го прилагат или го прилагат, така че да отговори на обективната действителност. Допустимо ли е да оставим СИИ да „дописва“ възможни житейски хипотези, въз основа на своя опит и логика? Това може да означава край на правото, защото то е социален регулатор, функция от човека, от неговите потребности, разбирания, опит и ценности. Изглежда малко вероятно машината да се научи да бъде човек, независимо, че човекът е този, който задава параметрите и алгоритмите.

По тази причина първоначално зададените алгоритми на СИИ са основополагащи и следва да съдържат ясни правила, които да са в основата на разработването на интелигентни машини. Тези алгоритми задават стандартите в работата на роботите, например принципът да не вредят на човека или да не нарушават основни права на личността, или правила във връзка с обработването и съхраняването на личните данни, да бъдат разработени прозрачно. Тази правила допринасят за избягване на рискове за хората и следва да бъдат така създадени, че да не могат да бъдат променяни, независимо от възможностите за самообучение и надграждане на СИИ. Тази алгоритми следва да бъдат стабилни и да бъдат „заклучени“ и забранени за промени от страна на СИИ в контекста на тяхното надграждане и самообучение.

Подобна гаранция е важна, защото решенията, които СИИ вземат на базата на разработените алгоритми, могат да повлияят съществено върху живота и правата на всеки човек. Това включва приложения като системи за биометрична идентификация или реше-

ния на СИИ, засягащи важни лични интереси, като например в областите на набиране на персонал, образование, здравеопазване или правоприлагане³⁸.

Нещо повече, много хора не си дават сметка, но информацията, която достига до потребителите на Фейсбук е „избрана“ специално за всеки от тях именно на базата на алгоритми от СИИ. Съвременните СИИ буквално ни следят и слушват внимателно, за да се информират за нашите предпочитания, вкусове и интереси и да предвидят нашия избор и решения.

Една от причините за създаването на специално законодателство от страна на ЕС е именно, да бъдат защитени правата на хората и да бъдат преодолени рисковете, които СИИ могат да донесат на човека.

Според Европейската комисия „непрозрачността на алгоритмите може да създаде несигурност и да попречи на ефективното прилагане на съществуващото законодателство относно безопасността и основните права“³⁹.

Прозрачността и контролът от страна на хората са важна защита срещу пропуски, грешки или неразбиране на правни въпроси от страна на СИИ. Така се осигурява предвидимост и стабилност на основата, върху която се изграждат СИИ, но се създават и стабилни гаранции срещу отклонения от базисни стандарти и изисквания за безопасност. Един от рисковете за правата на хората е, че нерядко алгоритмите се създават от програмисти, които често са анонимни, без участие и консултиране с юристи като същевременно дейността и резултатите от нея – превърнатият в код алгоритъм – остават извън контрол.

Въпросът може ли да бъде търсена отговорност от самите машини и софтуерът, които пряко са причинили вредите и ако да, каква да бъде тя, има своите сериозни основания. Понастоящем примерите са най-често за вреди, настъпили от автоматизирани системи за шофиране (автомобили без шофьор), когато „поведението“ им не може да бъде контролирано от шофьора или да бъде предвидено от

³⁸ New rules for AI, questions and answers. A new Regulatory framework for AI, Questions and Answers, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_1683.

³⁹ Ibid.

техния производител. Но дори и в този контекст, следва да бъде обмислено много внимателно, дали има обективна нужда от това отговорност за причинени вреди да бъде вменена на СИИ и трябва ли за тази цел да ѝ предоставена на правосубектност (макар и специфична, *sui generis*)? Не следва ли тази отговорност да остане на плоскостта на компанията, която я е създала и, чието имущество може да бъде използвано за удовлетворяване на претенциите за вреди?

На този етап отклоняване на вниманието от компанията-създател би означавало тя да се скрие зад машината и така отговорността да бъде отклонена и прехвърлена към някой (нещо), който не разбира свойството и значението на своето деяние. Машините нямат съвест, нямат съзнание и засега на тях не може да им бъде вменено виновно поведение.

Понастоящем според Директивата относно отговорността за вреди от стоки, производителят носи отговорност за вредите, причинени от дефектни стоки⁴⁰. Същевременно, при СИИ, като автономните автомобили, може да бъде трудно да се докаже дефект в продукта, настъпилата вреда и причинно-следствената връзка между тях. Освен това съществува известна неяснота относно това как и до каква степен директивата се прилага за дефекти, които са резултат от пробиви в киберсигурността на продуктите, включително заради неосигурена киберзащита⁴¹.

При обсъждане на въпросите за отговорността за вреди, причинени от СИИ, остават открити редица въпроси. Например, до каква степен самообучението и надграждането от страна на СИИ може да доведе до отклонение от основни чисто човешки принципи и стандарти (например тези за защита на основните права и свободи на човека). Може ли да се окаже (макар и като част от един много краен сценарий), че в резултат на своята еманципация от човека, роботът сам ще изключи изцяло своята отговорност за вреди, нанесени на хората.

Във всички случаи обаче, когато е ясно, че вредата не е възникнала единствено от човешка грешка, въпросите за съпричиняването и степента на съпричиняване са важни. От значение е и фактът дали нанасянето на вредите е могло да бъде предвидено още към момента на разработване на софтуера, или дали собственикът не е направил промени, които да са довели до конкретния резултат. Дали например, колата с автоматични системи се управлява изцяло без човешко участие или изисква намесата на ползвателя в точно определени моменти, информиран ли е човекът за това по надлежен начин и т.н.

В случаите, когато се поставя въпросът за отговорността на системите с изкуствен интелект, се намираме в хипотеза, при която нито създателят може да контролира своето творение, нито собственикът на СИИ, която притежава – иначе самостоятелна отговорност на интелигентните машини не би била необходима.

Съвременната практика по отношение на колите с изкуствен интелект, отчита възможността за съпричиняване на вредата – но само между производителя и ползвателя. Задължението на производителя е да предложи на пазара продукт, който да е безопасен за човека, а ползвателят е длъжен да я използва съобразно инструкциите за употреба. Ако ползвателят или собственикът е направил промени, които отклоняват СИИ от първоначално представената от производителя, това може да изключи неговата отговорност или да я ограничи до минимум. В тези хипотези въпросът за евентуална вина на СИИ не се обсъжда.

Ако допуснем, че интелигентната система е съпричинител или е изцяло отговорна за причинените вреди, то следва да бъде обмислен и въпросът за нейните евентуални права. Например, за процесуалната им правосубектност и правото им на защита, защото споровете за вредите обикновено се решават по съдебен ред. Сред въпросите, които подлежат на доказване, са наличието на нарушение, настъпила вреда, причинно-следствената

⁴⁰ Вж. Бяла книга за изкуствения интелект — Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие, Европейска комисия COM(2020), с. 15, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_en.pdf.

⁴¹ Ibid.

връзка между деянието и настъпилата вреда, както и вината. Именно тук се поставя деликатният въпрос за съпричиняването.

Доколкото, поне на този етап не можем да приложим стандартната конструкция за вината като за субективно отношение на дееца към извършеното, заради липсата на воля у СИИ, остава открит въпросът по какви правила ще се развива въпросът за отговорността на роботите – по реда на отговорността за вреди причинени от вещи, по реда на вреди, причинени от юридически лица или по реда, предвиден за отговорността на физически лица.

За мен, последната възможност е най-неприемлива, тъй като системите с изкуствен интелект на този етап са много различни от хората. Дори да приемем, че в бъдеще ще се появят масово „биоботи“ и ксеноботи, дори и тогава, тяхната отговорност следва да бъде търсена по специфични правила, а самите те да разполагат със специфична правосубектност *sui generis*. Тези въпроси отново връщат дискусиата на плоскостта на правосубектността на СИИ.

Въпросът за правата на СИИ може да промени концепцията за отношенията им с хората: те ще бъдат изцяло равнопоставени, защото и роботът, и пострадалият човек ще имат еднакво право на защита. От друга страна обаче, пострадалото лице, освен в условията на съпричиняване, ще получи търсената защита и обезщетение – ако СИИ се окаже оневинена, то отговорността за вредите ще поемат хората по веригата (от собственик до дизайнер)

И все пак, макар целта да е постигане на справедливост, предоставянето на права, които не са свързани с интересите на човека, поставя началото на нов дебат. На практика в този случай СИИ ще застане срещу човека и ако тя разполага с по-добри способности за анализ на ситуацията и на нормативна уредба, може да се окаже, че идеята за справедливостта ще бъде компрометирана, защото в един съдебен процес обикновено печели страната, която е

успяла по-добре да подготви и да представи своята защитна теза.

Още повече, че в условията на несвършена нормативна уредба, СИИ, които вече се използват като електронни адвокати и подпомагат съдите при вземането на решения, със своите възможности за бърз и задълбочен анализ на огромна база данни, могат да се възползват от празнини или противоречиви норми и да организират много по-добре своята защита и процеса на доказване.

Още по-сложен е казусът, ако човек и система с ИИ са страни в съдебен процес, който протича пред електронен съдия. Тогава какви са гаранциите за справедливост и по какви стандарти ще бъде предоставяна тя – по човешки или дигитални?

Интересно е, че освен въпросът за евентуална имуществена отговорност, в теорията се обсъжда и този за евентуална наказателна отговорност на ИИ⁴². Безспорно, от формална гледна точка, наказателната отговорност е неразривно свързана с качеството субект на правото и трите елемента на правосубектността (правоспособност, дееспособност и деликтоспособност).

Същевременно налагането на наказателната отговорност не може да бъде отделено от субективната страна на деянието - вината като субективно отношение на дееца към извършеното (какво е било намерението на дееца в момента на извършването на деянието; не без значение е и целта на налагане на наказанието на дееца и дали целите на наказанията, предназначени за физически лица, могат да бъдат постигнати при машини – може ли, например, деецът да бъде превъзпитан и да се поправи, да бъде изолиран, постигат ли се целите на генералната превенция – да се осъществи превенция по отношение на останалите членове на обществото (в случая – общество от машини?)⁴³.

По тази причина може да се твърди, че превъзпитателният и поправителният ефект на традиционните наказанията, налагани на хора, не е постижим при роботите, някои на-

⁴² Вж. Hallevy, G., *Liability for Crimes, Involving Artificial Intelligence Systems*, Springer International Publishing Switzerland, 2015, p. 43–45.

⁴³ Вж. Hallevy, G., *Liability for Crimes, Involving Artificial Intelligence Systems*, Springer International Publishing Switzerland, 2015, p. 43–45.

казания изобщо не са приложими към тях, например лишаването от свобода, което едва ли ще постигне и своята цел, ако бъде наложено на СИИ. Това означава, че санкциите, които могат да бъдат налагани, следва да бъдат преосмислени, така че да бъдат „разбрани“ от системите с изкуствен интелект.

Според мен, отговорите на тези въпроси насочват по-скоро към неприложимост на наказателноправните санкции по отношение на ИИ, независимо, че някои учени предлагат конкретните санкции за интелигентни системи - например препрограмизиране, пренаписване на код или в много тежки случаи на нарушения – разглобяване, изтриване на кода и унищожаване на системата с ИИ⁴⁴. Тези санкции приличат по-скоро на принудителни административни мерки, отколкото на наказания по смисъла на наказателното право.

И не на последно място, липсата на съзнание и чувство за вина у СИИ ѝ пречи да осъзнае своята отговорност, както и да разбере свойството и значението на извършеното. Поне не по начина, по който очакваме този процес да протече при човека.

Това променя и традиционните основанията за търсене на отговорност (деяние, вреда, вина, причинна връзка), защото субективната страна на деянието, на този етап от развитието на СИИ, не може да бъде установена. Затова е необходимо обмислянето на специфична правоспособност за СИИ, която да ги отграничи от хората и да осигури възможност роботите да бъдат отговорни за извършени нарушения.

Така неизбежно стигаме до два въпроса: на първо място какъв може да бъде правният статус на СИИ: на продукти, които могат да бъдат предлагани на пазара и са третиращи като вещи, които например могат да бъдат опасни или да нанесат вреди на човека. Или следва да гледаме на тях като на автономни и самообучаващи се програми, които могат да се намират на границата между вещите и личността. Отговорът на този въпрос зависи от развитието на самите СИИ.

Вторият, не по-малко важен въпрос е трябва ли да се обмисли предоставяне на пра-

ва на СИИ и да бъдат те третиращи като субекти на правото.

Решенията трябва да се основават на правна и етична целесъобразност и на този етап са изцяло в компетентността на човека. Но ситуацията може бързо да се промени по непредвидим за хората начин.

Тук се поставя основателно и въпросът за начина, по който се използват системите за изкуствен интелект, и за конкретни правила, по които те да работят – например да спазват принципите на прозрачност, отчетност, отговорност и справедливост. Прилагането им може да бъде наложено само чрез създаването на нормативна уредба, която да го предвиди, но изпълнението им следва да бъде осъществено от самите СИИ, чрез алгоритми, които са разработени от хора.

Остава отворен въпросът обаче за това – дали понятието за справедливост, което е заложено от хората, конструирали тези машини, ще съвпадне с разбирането за справедливост, което системата с ИИ ще възприеме, ако приемем че тя може да се самообучава и да се надгражда. И какви са гаранциите че човешките критерии за справедливост при оценката за помощи на хора с увреждания, например, ще съвпадна с тези на машината? В съвременните условия отговорът на подобни въпроси може да бъде единствено, че бъдещето ще покаже и то много скоро.

Заклучение

Следва да бъде отбелязано, че правните разпоредби не могат да изпреварят развитието на системите с изкуствен интелект, те следват неговото развитие. От друга страна, обаче има въпроси, които трябва да бъдат предвидени или поне осмислени предварително, още преди развитието на СИИ да е стигнало твърде далеч, извън контрола на човека.

В този смисъл може да се твърди, че въпросът за правосубектността на СИИ и отговорността им за вреди, причинени на хора, на този етап не е намерил своето решение, не заради въпроси от технологично естество, а

⁴⁴ Вж. Hallevy, *Liability for Crimes Involving Artificial Intelligence Systems*, Springer 2015, p. 52. Виж и У Ну, *Robot Criminals*, 2019, University of Michigan Judicial Law Reform, p. 487.

по-скоро заради множество въпроси с правен характер.

Идеите за предоставяне на правосубектност на системите с изкуствен интелект са свързани с тяхната автономност и еманципиране от човека в процеса на вземане на решения. Този процес обаче, следва да бъде разграничен от така необходимия контрол върху техните действия (и бездействия) от страна на хора, особено що се отнася до защитата на основните права и свободи.

До голяма степен е парадоксално, че именно самостоятелното вземане на решения е един от най-ясните показатели за появата на СИИ, а същевременно наблюдението на тяхната дейност е важно условие за опазване на интересите на хората. От друга страна, обаче в това няма нищо необичайно, ако разглеждаме проблема през призмата на целта на създаването на роботите – да допринесат за повишаване на благосъстоянието на хората и за улесняване на техния живот. В този смисъл, предоставянето на правосубектност за СИИ, поне на този етап от тяхното развитие, следва да бъде свързано с възможността да подпомагат хората.

В хода на дискусиите, при условията на динамично развитие на СИИ, е удачно да се обмисли възможността, в зависимост от бъдещото развитие на интелигентните машини, за предоставяне специфична (пълна или ограничена) правосубектност, което ще предостави възможност да бъдат третираны като субекти *sui generis*.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

1. Разказ на Айзък Азимов „Хоро“, публикуван през м. март 1942 г. в списание *Astounding Science Fiction* и впоследствие, включен в поредицата „Аз, роботът“ (1950). В този разказ за първи път авторът формулира изрично трите закона на роботиката, макар да са споменавани и в предишни негови творби. Впоследствие, в разказа си „Роботите и империята“, Азимов формулира още един закон, който определя като нулев: „0. Роботът не може да причини вреда на човечеството или с бездействието си да допусне на човечеството да бъде причинена вреда.“. Вж. и Позитронният човек, [http://chitanka.info/text/17660-pozitronnijat-](http://chitanka.info/text/17660-pozitronnijat-chovek/2#textstart)

[chovek/2#textstart](http://chitanka.info/text/17660-pozitronnijat-chovek/2#textstart). **Всички интернет адреси са активни към 2 декември 2022 г.**

2. Chen, Chien-Hsun, *Toward The Human-Robot Co-Existence Society: On Safety Intelligence For Next Generation Robots*, *International Journal of Social Robotics*, issue 9, 2009,

3. <https://www.researchgate.net/journal/International-Journal-of-Social-Robotics-1875-4805>. *Според автора законите на Айзък Азимов не могат да бъдат използвани като основа за създаването на етични правила в тази област.*

4. *Всеобщата декларация за правата на човека, приета от Общото събрание на ООН с Резолюция 217 А на 10 декември 1948 г.*, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

5. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 25/2103/NL, т. У

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_BG.html.

6. Резолюция на Европейския парламент от 3 май 2022 г. относно изкуствения интелект в цифровата ера, 2020/2266(INI),

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0140_BG.html#def_1_12.

7. Kovatcheva, D. *How long shall man be the measure of all things? Artificial Intelligence systems and the Protection of Human Rights: Overwhelming risks or Beneficial Opportunities?*, *Economic Alternatives Review*, 2022 (under proceedings).

8. Рамка от етични аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии, Резолюция на Европейския парламент от 20 октомври 2020 г. с препоръки към Комисията относно рамка за етичните аспекти на изкуствения интелект, роботиката и свързаните с тях технологии, 2021/C 404/04, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020IP0275&from=EN>.

9. До настоящия момент са разработени редица документи и позиции на органите на Съвета на Европа, включително на Комитета на министрите, Парламентарната асамблея и Комисаря по правата на човека на Съвета на Европа. Те са насочени основно към въпросите за защита на основните права. Вж. например *Unboxing Artificial Intelligence: 10 steps to protect Human Rights*, Recommendation of the Commissioner of

10. Human Rights, p. 6 <https://rm.coe.int/unboxing-artificial-intelligence-10-steps-to-protect-human-rights-reco/1680946e64>

11. Вълчева, А. „Правата на човека и изкуствения интелект“, 2022г., Scorje, Knowledge – International Journal, pages 121–125
12. Вж. Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence, Brussels, 8.4.2019 COM(2019) 168 final, с. 5, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/node/1951>
13. Marin, N., Noneva-Zlatkova, Y, Algorithmic state as a new paradigm in contemporary Constitutional and European law, European Yearbook on Constitutional Law (under proceedings).
14. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/C 252/25.
- Предложение на ЕК за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за определяне на хармонизирани правила относно изкуствения интелект (законодателен акт за изкуствения интелект) и за изменение на някои законодателни актове на съюза, COM(2021) 206 final.
15. Вж. Обяснителен меморандум към предложението за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за определяне на хармонизирани правила относно изкуствения интелект (законодателен акт за изкуствения интелект) и за изменение на някои законодателни актове на съюза, COM(2021) 206 final, т. 1.1.
16. Вж. Европейска комисия, Бяла книга за изкуствения интелект — Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие, COM(2020), https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_en.pdf.
17. Вж. Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence, Brussels, 8.4.2019 COM(2019) с. 5, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/node/1951>.
18. Вж. Европейска комисия, Бяла книга за изкуствения интелект — Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие, COM(2020), https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_en.pdf.
19. Насоки за етичните аспекти за надежден ИИ, 2019 г., с. 2, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/bg/node/1950>, с. 2-3.
20. Съществуват примери, при които в някои държави са предоставили правосубектност на неодушевени предмети, например на храмове в Индия, на река в Нова Зеландия и на цялата екосистема на Еквадор. <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/artificial-intelligence-and-the-limits-of-legal-personality/1859C6E12F75046309C60C150AB31A29>
21. Sundar Pichai, главен изпълнителен директор на Alphabet Inc. Google Inc., <https://www.blog.google/technology/ai/ai-principles/>.
22. Robot is an emerging field of law, <https://www.michalsons.com/focus-areas/robot-law>.
23. Комисия по правни въпроси, докладчик Мади Делво, Препоръки към комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2015/2103, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/JURI-PR-582443_BG.pdf?redirect. Вж. и Гражданскоправни норми за роботиката. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/C 252/25.
24. Вж. Brant, T., EU: Robot Workers Are “Electronic Persons”, 22 June 2016, <https://www.pcmag.com/news/345515/eu-robot-workers-are-electronic-persons>, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML%2BCOMPARL%2BPE-582.443%2B01%2BDOC%2BPDF%2BV0//EN>.
25. Вж. Ставру, С. Електронните лица, нови употреби на правосубектността, Научни четения на тема „правни норми и правни принципи, сборник доклади от научна конференция, с. 494, СУ „Св. Климент Охридски“, С. 2017
26. Grimme et al., Civil legal personality of artificial intelligence. Future or utopia, Faculty of Law and Administration, University of Szczecin, Poland, 2021, 2017, p. 279; pp. 555-565..
27. също Ziemianin, K., Civil legal personality of artificial intelligence. Future or utopia? Internet Policy Review, Issue 2, Vol. 10, University of Szczecin, вж. и Wang, WeChat use intensity and social support: The moderating effect of motivators for WeChat use, Science Direct Journal, Vol. 91, 2019, pp. 244-251, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0747563218304941>.
28. Вж. Гражданскоправни норми за роботиката. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/C 252/25.
29. Вж. Nevejans, A study commissioned by the European Parliament according to which artificial intelligence may be another, new legal entity—an electronic person, 2016, p. 14. Вж. също Ziemianin, K., Civil legal personality of artificial intelligence. Future or utopia? Internet Policy Review, Issue 2, Vol. 10, University of Szczecin

30. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/C 252/25, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017I P0051&from=BG>.

31. Роботът София, няма хиджаб, но има гражданство: Трябва ли да се дават на роботите човешки права?, сп. *Cosmopolitan* от 6 ноември, 2017, <http://www.cosmopolitan.bg/svetut-okolo-teb/robotut-sofiia-niama-hidjab-no-ima-grajdanstvo.html>.

32. Вж. Hart, R., Saudi Arabia's robot citizen is eroding human rights, *Quartz Newsletter*, 2018,

<https://qz.com/1205017/saudi-arabias-robot-citizen-is-eroding-human-rights/>.

33. Вж. Първанов, И., Американски съд реши, че изкуственият интелект не е физическо лице *Списание НИКОМ*, 11 август 2022 <https://hicomm.bg/news/amerikanski-sd-reshi-che-izkustveniyat-intelekt-ne-e-fizicheskko-lice.html>

34. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/C 252/25, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017I P0051&from=BG>.

35. Вж. Ornes, S., Robots made of Cells blur the line between creature and machine, *Science News Journal*, 31 March 2022 <https://www.sciencenewsforstudents.org/article/xenobots-biohybrids-living-robots-cell-machine>.

36. Тъй като клетките на сърцето се свиват и отпускат самостоятелно, те действат като миниатюрни двигатели, които задвижват робота, дока-

то запасите от енергия в тях не бъдат изчерпани. Опитите показали, че тези „същества“ живеят няколко дни до седмица, като използват запасите от ембрионална енергия. За да останат живи, ксеноботите трябва да бъдат поставени във водна среда. Вж. списание *Proceedings of the National Academy of Sciences*.

37. Вж. Резолюция на Европейския парламент от 16 февруари 2017 г., съдържаща препоръки към Комисията относно гражданскоправни норми за роботиката, 2018/C 252/25.

38. New rules for AI, questions and answers. A new Regulatory framework for AI, Questions and Answers, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_1683.

39. Вж. Бяла книга за изкуствения интелект — Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие, Европейска комисия COM(2020), с. 15, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_en.pdf.

40. Вж. Hallevy, G., *Liability for Crimes, Involving Artificial Intelligence Systems*, Springer International Publishing Switzerland, 2015, p. 43 – 45.

41. Вж. Hallevy, G., *Liability for Crimes, Involving Artificial Intelligence Systems*, Springer International Publishing Switzerland, 2015, p. 43 – 45.

42. Вж. Hallevy, *Liability for Crimes Involving Artificial Intelligence Systems*, Springer 2015, p. 52. Виж и Y Hu, *Robot Criminals*, 2019, University of Michigan Judicial Law Reform, p. 487.